

Innovativ service og ældres vilkår

Centrale anbefalinger og eksempelsamling

Innovativ service og ældres vilkår

– centrale anbefalinger og eksempelsamling

Udarbejdelse:

Hans Thor Andersen, Helle Nørgaard og Mads Sorento,
SBI – Aalborg Universitet
Christian Broen og Ellen Højgaard Jensen,
Dansk Byplanlaboratorium

Layout: Emil Egerod Hubbard, Dansk Byplanlaboratorium

ISBN: 978-87-7134-080-8

Projektet har modtaget støtte fra Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter via Byfornyelseslovens forsøgs- og udviklingsmidler.

Frivillige, der udbringer dagligvarer, multigenerationshuse og multicentre med fx nærbutik og cafe, daginstitution og selskabslokaler. Det er nogle af de eksempler på innovative måder at servicere ældre på, som du kan læse om i denne eksempelsamling. Eksemplerne kan læses fra ende til anden eller enkeltvis - og er tænkt som inspiration til kommuner, områdefornyelsesbestyrelser, foreninger som ældreråd og borgerforeninger.

De i alt ni eksempler er indhentet i forbindelse med udarbejdelse af projekt *Innovativ service og ældres vilkår* i 2012-13. Baggrunden for projektet er, at yderområderne i Danmark længe har været under pres. Fraflytning og tilbagegang såvel som ændrede indkøbsvaner har resulteret i, at den lokale dagligvareforsyning er forsvundet i mange landsbyer og de mindre byer. Samtidig indebærer nedskæringer i den kollektive trafik, at befordringsmulighederne er begrænsede, hvilket er et problem for immobile ældre. Udfordringen er derfor at finde bolig- og serviceløsninger - især for de ældre.

Eksempelsamlingen indeholder en række kortfattede, centrale anbefalinger for emnerne *bosætning, transport, dagligvareforsyning og frivillighed*. Hvis du som læser ønsker en grundigere gennemgang af eksisterende viden på området eller mere om projektets forløb og metode, kan du læse projektets baggrundsrapport *Innovativ service og ældres vilkår – inspirationskatalog*, SBI 2014. Her er sammenfattet danske og udenlandske undersøgelser vedr. demografisk udvikling, ældres bolig- og bosætning og undersøgelser, der belyser udviklingen i dagligvareforsyning og kollektiv transport på landet. Undersøgelserne har dannet baggrund for projektets fire workshops og i baggrundsrapporten indgår ideer og erfaringer fra workshops.

Projektet har modtaget støtte fra Ministeriet for By, Bolig og Landdistrikter via Byfornyelseslovens forsøgs- og udviklingsmidler.

Vi vil gerne rette en tak til alle, der har stillet deres viden og input til rådighed for projektet.

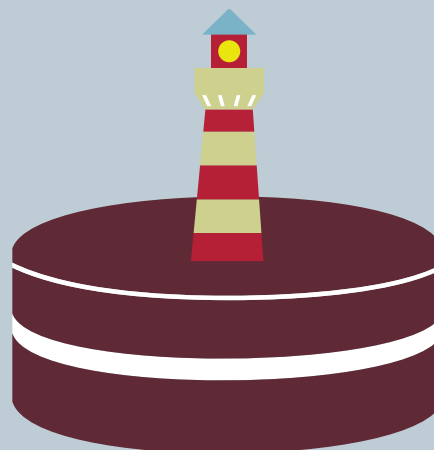
Dansk Byplanlaboratorium og SBI – Aalborg Universitet,
februar 2014

Sammenfatning og anbefalinger

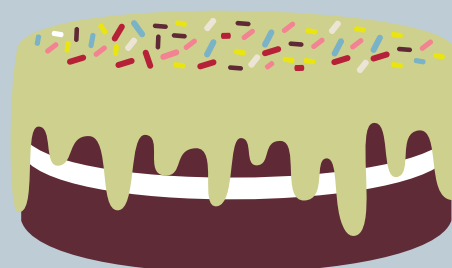
Grundlaget for at bo i de tyndt befolkede dele af Danmark er udfordret på grund af omstruktureringer. Situationen er mange steder, at der som følge af en centraliseret butiksstruktur er blevet langt til nærmeste dagligvarebutik, der sammen med begrænsede befordringsmuligheder besværliggør hverdagen for mange ældre på landet. En af udfordringerne i de tyndt befolkede dele af landet er, at bosætningen er spredt og at nogle ældre bor isoleret. En anden udfordring er utilstrækkelig internet- og mobil-dækning, hvilket påvirker mulighederne for teknologiske sundhedsløsninger til ældre, såvel som mere grundlæggende levevilkår i de tyndt befolkede dele af landet. Der er derfor behov for at finde løsninger især for de ældre som bor på landet.

Der er samtidig behov for at finde nye veje til kommunal service, idet yderområderne står overfor mange udfordringer, hvor især fraflytningen nødvendiggør prioritering og tilpasning af service. Som baggrund for bl.a. prioritering af service har flere kommuner udarbejdet et omfattende videns grundlag, for at få kendskab til styrker og svagheder i forskellige bosætningsområder. Grundlaget for vurdering af udviklingspotentiale kan være en kombination af hårde og bløde fakta, såsom indbyggertal og befolkningsudvikling, kommunale institutioner, private virksomheder og forretningsliv, men også fysiske forhold som geografi og lokalisering i forhold til andre områder. Dertil kommer også boligernes tilstand og de 'bløde værdier' som lokale ildsjæle, social kapital og frivillighed.

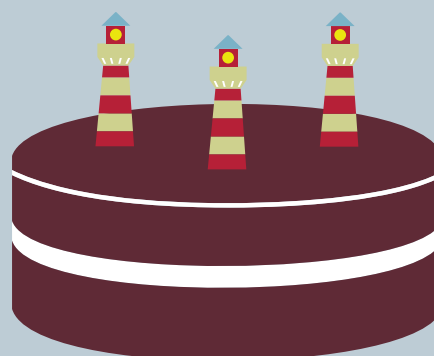
Undervejs i projektet er vi støt på forskellige modeller for fordeling af service i landets yderområder og udvikling af landdistrikter. En udviklingsmodel er 'Fyrtårnsmodellen', hvor forståelsen er, at der udvikles synergi-effekter ved at koncentrere befolkning, institutioner, virksomheder mv. f.eks. i centerbyen med mulighed for at styrke et større område eller kommunen som helhed. Her er der imidlertid risiko for, at de mindre byer og landsbyer kommer ind i en negativ spiral, hvor udviklingsgrundlaget undermineres. En anden model er 'Glasurmodellen', der baseres på mere lige fordeling af aktiviteter for at stimulere mindre bysamfund. En tredje model, der placerer sig mellem koncentration og spredning af det lokale udviklingspotentiale 'Lokal centraliseringsmodellen' og baseres fx på etablering af et center mellem en række landsbyer eller bosætningsområder.

Fyrtårnsmodellen

Glasurmodellen

Lokal centraliseringsmodellen

Der synes endnu ikke at være udviklet dækkende løsninger eller svar på de sammenhængende udfordringer om bosætning, service- og dagligvareforsyning samt transport for immobile ældre på landet, hverken i Danmark eller i landene omkring os. En række undersøgelser viser, at de fleste ældre er glade for deres bolig og boligområde og helst vil blive boende længst muligt. Undersøgelser viser også, at 'unge ældres' boligbehov ikke adskiller sig væsentligt fra andre befolkningsgrupper med hensyn til funktion og indretning, hvor egentlig ældreboliger er rettet mod meget gamle ældre.

For de plejkrævende ældre er situationen anderledes. Mange foretrækker at blive boende i deres hidtidige bolig, fordi de er stærkt knyttet til naboer og familie i nærheden, men har samtidig brug for hjemmehjælp, madudbringning, transport til og fra et dagcenter osv. Andre vælger at søge plads i en plejebolig, selvom den kan ligge længere væk fra det vante lokalområde.

Nogle ældre vil gerne flytte til en mindre, men ældre egnet bolig og der er også flere ældre på landet, som gerne vil flytte til nærmeste mindre eller lidt større by, hvor der er butikker, offentlig service og bedre transportmuligheder. Mange af de ældre som bor isoleret, vil faktisk gerne flytte, men fastholdtes i deres bolig som ikke kan sælges til en acceptabel pris. Det betyder, at de er mere eller mindre stavnsbundet til deres i bolig. Det kan være fordi der i nogle områder ikke er efterspørgsel efter boliger eller fordi der i nogle tilfælde er begrænsninger i realkreditlån til potentielle købere af boliger på landet.

Mens ældreboligpolitikken kan siges at være en kombination af 'længst muligt i eget hjem' og 'flyt i tide', kan sidstnævnte siges at være en særlig udfordring for de ældre, som bor i landets yderområder. Her er der en række strukturelle barrierer, der blokerer for ældres flytning

Det skyldes et stagnerede boligmarked kombineret med begrænsninger i realkredit til boligkøb i yderområderne, hvilket hæmmer ældres mulighed for at flytte fra egen bolig på landet til en tidssvarende og ældreegnet bolig i en mindre by. Det anbefales derfor, at man fra statslig side afsøger løsninger på problematikken.

Det anbefales desuden, at kommunen i dialog med de ældre og i samarbejde med foreninger som Ældresagen, lokale ældreråd og boligforeninger søger at finde fremtidssikrede boligløsninger til de ældre.

Der er i eksempelsamlingen beskrevet ideer til nye boligformer for ældre i form af multigenerationshuse og der er beskrevet eksempler på brugen af telemedicin, hvor patienter, herunder ældre, modtager pleje og rådgivning over nettet, hvilket giver de ældre mulighed for at blive i nuværende bolig.

Transport på landet

Den kollektive trafik har undergået en del ændringer og tilpasninger gennem de senere år bl.a. er busruter blevet 'rettet ud' for at nedsætte rejsetiden. Dette indebærer, at der bliver længere til busstoppesteder og at nogle områder og beboere bliver hægtet af ruten. Samtidig er andre busruter blevet nedlagt eller reduceret til få daglige afgange. Det er en udfordring især i sammenhæng med udviklingen i dagligvareforsyningen og særligt for de immobile ældre.

De yngste af de ældre klarer sig gennemgående godt og kan selv komme omkring, hvis de ellers er raske, men for ældre med nedsat mobilitet, ældre uden kørekort og ældre uden egen bil er de begrænsede kollektive transportmuligheder et problem.

Mange af de ældre er velfungerende, men bor isoleret og har ikke bil eller ikke kørt i mange år. For flere af disse ældre gør boligens beliggenhed det svært at fungere i hverdagen, og de kan blive afhængige af netværk, der bl.a. kan hjælpe med transport og/eller indkøb som følge af lukning af den lokale købmand. I praksis anvender de ældre i høj grad deres sociale netværk for at komme rundt.

Der er flere steder iværksat forskellige løsninger på befordring i form af telebusser, teletaxa og lign., men flere undersøgelser viser, at den offentlige service på befordringsområdet er meget forskellig fra kommune til kommune. Flextrafik udbydes af de regionale busselskaber, der samler og koordinerer al kørsel for borgere, der ikke kan benytte den øvrige offentlige kollektive trafik. Borgernes betaling for flextrafik varierer mellem de enkelte kommuner og flextrafik er typisk dyrere for kommunerne end almindelig buskørsel. Flextrafik kan løse en del af transportudfordringen for immobile ældre, men både brugere og selskaber peger på problemer med ventetid og koordinering. Desuden er de ældres kendskab til flextrafikken begrænset.

Flextrafik kan potentielt forbedre mobiliteten for ældre på landet, men kendskabet til flextrafik er afgørende for udbredelsen og brugen af tilbuddet.

Flextrafik er ofte dyrt for både brugere og kommuner og det anbefales, at arbejde med udvikling af fleksible transportløsninger, hvor forskellige transportformer koordineres i overordnet transportnet herunder intelligent samkørsel koordineret gennem brug af internet og smartphones.

Det anbefales også at kommunerne understøtter og samarbejder med brugere i forhold til eksisterende løsninger i den måde transportbehovene allerede opfyldes på, nemlig gennem selvorganisering og samkørsel. Det anbefales desuden at gøre brug af eksisterende transportmidler, som fx skolebusser, til andre formål.

En del ældre cykler i lokalområdet og det anbefales derfor, at forbedre trafikikkerheden i landsbyerne og centrale strækninger på landet, så de ældre uden bil kan blive mere mobile.

Der er i eksempelsamlingen beskrevet ideer til transport på landet med eksempler på kollektiv trafikforsyning og flextrafik samt frivillighed.

Dagligvareforsyning og multifunktionelle centre

Udviklingen i detailhandlen har gennem flere år i hele landet gået i retning af store varehuse og butikskæder, der kan tiltrække kunder via et større udbud. Tilbagegang i detailhandlen på landet hænger også sammen med befolkningstilbagegangen, såvel som med ændrede indkøbsvaner. Den lokale dagligvareforretning i land-distrikterne er i mange tilfælde blevet udkonkurreret af de store butikskæder og har været nødsaget til at lukke pga. manglende kundegrundlag.

I udlandet, bl.a. Norge, Sverige, Holland og Frankrig, har man i en årrække arbejdet med at løse udfordringerne med en centralisering af dagligvareforsyning, privat og offentlig service og har på den måde oprettet multifunktionelle centre i tyndt befolkede egne. I Norge er myndighederne meget aktive omkring bosætning i tyndt befolkede områder og i både Sverige og Norge ønsker man at sikre dagligvarebutikken tæt ved boligen. I de lande har man derfor erfaringer med multifunktionelle centre og der er eksempler på, at man samler en lang række funktioner som dagligvareindkøb, herunder salg af lokalt producerede fødevarer, postkontor, bogud-

lån, lektiecafe for skoleelever, cafe og mødested i et. Multifunktionelle centre kan ligeledes indeholde sport- og foreningsaktiviteter samt kommunal service og nære sundhedsydelse, hvor f.eks. læge, tandlæge, fodterapeut, frisør mv. kan komme efter behov og med mulighed for telemedicinske løsninger, som genoptræning og forebyggende aktiviteter.

En del af de ældste ældre på landet mangler IT færdigheder og får stadigt sværere ved at klare sig med digitaliseringen af den offentlig kommunikation i 2014, som multicentre evt. også kan imødekomme. Multicentre muliggør, at ikke særligt plejkrævende ældre kan være selvhjulpne og uafhængige længst muligt, og samtidig bevare deres tilknytning til hidtidige bomiljø. Udenlandske erfaringer viser, at multifunktionelle butikker kan forbedre grundlaget for ældre på landet og har potentiale for udvikling af yderområderne. Multicentre kan også udbygges med kontorfællesskab og fjernarbejderhuse og dermed potentielt være grundlag for udvikling af lokalområder.

Hvis man skulle pege på en løsning, der søger at imødekomme de ældres sammenhængende behov mellem bolig, dagligvareforsyning og transport er det multifunktionelle centre.

Multicentre kendes allerede i en dansk sammenhæng, men endnu er udbredelsen begrænset. Multicentrene kan udvikles i sammenhæng med 'lokal centralisering' og understøtte 2-3 tætliggende småsamfund med placering i forhold til et nødvendigt brugergrundlag i den største og mest velfungerende landsby.

Det anbefales, at kommunerne udarbejder et solidt videns grundlag for at få kendskab til styrker og svagheder i forskellige bosætningsområder, som kan danne baggrund for borgermøder og som oplæg til dialog om, hvor lokalsamfundet realistisk kan bevæge sig hen. I den kommunale prioritering af lokalområder og multicentre anbefales det at arbejde med tematisering og specialisering af enkeltområder, så lokalområderne bedst muligt understøtter hinanden.

Det anbefales, at kommunen aktivt indgår i udviklingen af multifunktionelle butikker for at styrke bosætningspotentiale og turismetiltag i lokalområder, og at de multicentre integreres på en forpligtigende måde i kommune- og udviklingsplaner.

De fleste workshopdeltagere havde forståelse for, at ikke alle bosætningsområder kan have et bredt udbud af, eller sammenfaldende, funktioner fordi det ikke er bæredygtigt, hverken i forhold til de frivillige eller i forhold til brugergrundlaget. Der er i eksempelsamlingen beskrevet ideer til dagligvareforsyning på landet bl.a. eksempler på påvirkning af lokale forbrugeres indkøbsvaner, nye måder at organisere den lokale dagligvareforsyning, udvikling og drift af multicentre samt frivillighed og udbringning af dagligvarer.

Flere undersøgelser viser, at det lokale engagement, fællesskabet og iværksættermentaliteten er stor i de danske landdistrikter, sammenlignet med de større byer. Samtidig identificeres et stort lokalt engagement i form af stærke fællesskaber, mange ildsjæle, en ivrig iværksætterånd, og er vigtige stedbundne ressourcer, i de tyndt befolkede områder.

Dette blev bekræftet på de gennemførte workshops, hvor deltagerne gav udtryk for, at der eksisterer stærke netværk på landet og at man hjælper hinanden, hvilket understreger betydningen af foreningsliv, fællesskab og frivillighed for livet på landet.

Der er udviklet mange ideer såvel som forsøg på at finde løsninger på transport- og dagligvareforsyning i lokalområderne og ældre er ofte aktive og deltager som frivillige. Den frivillige arbejdskraft er således en ressource med stort potentiale for kommunerne, som er presset på økonomien. Flere undersøgelser viser, at især på landet er den frivillige indsats og det lokale engagement fundamentet for den fremtidige udvikling. Det fritager dog ikke kommunerne fra deres forpligtelser overfor de ældre, fx i den situation, hvor den frivillige arbejdskraft ikke kan løse opgaven.

Selvom frivilligheden i flere tilfælde er støttet af kommunen igennem foreningstilskud eller lignende, kan der være behov for yderligere støtte til lokale kræfter, der kan formaliseres i frivillige og foreningsdrevne ordninger.

Det anbefales, at midler til frivillighed prioriteres, fx i form af tilskud til frivillig kørsel i forbindelse med indkøb mv. for ældre på landet.

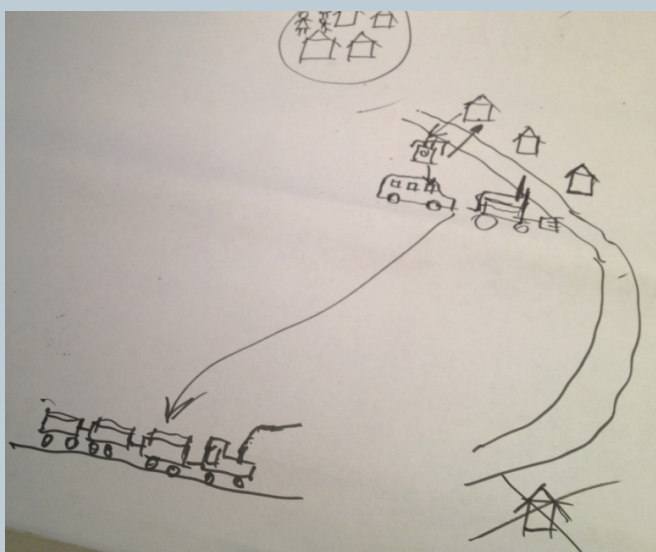
Det anbefales også at prioritere de fysiske rammer for lokal foreningsaktivitet og frivillighed, fx i sammenhæng med etablering af multiculture, hvor en nedlagt skole eller andre tomme bygninger, kan fungere som fysisk ramme.

Frivillighed er et gennemgående element i eksempelsamlingen og i eksempelsamlingen beskrives en række projekter, hvor frivillige udvikler, organiserer og varetager forskellige opgaver.

Der findes en række EU og statslige midler til støtte af lokalområdeudvikling, bl.a. indenfor den overordnede byfornyelsesramme i form af bygningsfornyelse og områdefornyelse, pulje til Landsbyfornyelse, samt midlerne i Indsatspuljerne. Der findes også midler fra landdistriktsprogrammet, Landdistriktspuljen samt Pulje til forbedring af kollektiv transport yderområder mv. I den efterfølgende eksempelsamling er beskrevet ni eksempler på projekter og løsninger i en række lokalområder såvel som støtteformer, puljer og redskaber.

Eksempelsamling

Eksempelsamlingen er bygget op om ni eksempler, der beskriver hvad kommuner, foreninger og borgere kan arbejde med, for at forbedre ældrelivet på landet. Eksemplerne kan læses fra ende til anden eller enkeltvis og er tænkt som redskabsorienterede eksempler og inspiration til kommuner, områdefornyelsesbestyrelser, foreninger som ældreråd, borgerforeninger og lignende. Under hvert eksempel er udarbejdet et debatspørgsmål, som kræver stillingtagen og afklaring – enten lokalt i kommuner og i diskussion med lokale aktører, eller på centralt, statsligt hold. En del af de ni eksempler er indhentet som baggrund for at gennemføre workshops, mens andre er tilvejebragt på workshops på baggrund af deltagernes ideer og erfaringer. I alt fire workshops er afholdt, to med ekspertaktører der beskæftiger sig professionelt med problemstillingen og to lokale workshops i Maribo og Skjern med involvering af brugere. I de to workshops i Maribo og Skjern blev deltagerne bedt om at tegne deres løsninger se baggrundsafsnittet for uddybende oplysninger om metode og de afholdte workshops.

Deltagernes bud på en transportløsning, workshop 2 i Lolland Kommune.

Multicentre og multifunktionelle butikker

De mindre dagligvarebutikker i landdistrikterne kan have svært ved sikre tilstrækkelige kundestrømme og har dermed svært ved at løbe rundt. Butikkernes overlevelsesmuligheder kan forbedres ved at tillægge dem nye funktioner, såsom offentlig og privat service, der kan gøre dem til et attraktivt, lokalt samlingssted.

Der findes flere eksempler på multifunktionelle butikker og centre bl.a. i Frankrig, Tyskland, Finland, men også i Sverige og Norge. Multifunktionelle centre kombinerer typisk dagligvareudsalg med bank og posthus, turistinformation samt kommunale serviceydelser. Nogle butikker tilbyder desuden IT-faciliteter. I de nævnte lande er der forskellige statslige initiativer, der udvikler og støtter multifunktionelle butikker.

I Norge støtter myndighederne aktivt op omkring bosætning i tyndt befolkede områder. Her bliver butikkerne i nogle tilfælde udviklet i partnerskab mellem kommunen og/eller et lokalt udviklingselskab i fælleskab med lokale foreninger. Erfaringer viser, at sikring af lokalt ejerskab og forankring i processen i forhold til udviklingen af centrene, er mindst lige så vigtig som selve butikken. Erfaringerne fra Norge viser også, at en væsentlig forudsætning er et godt samarbejde mellem forskellige aktører. I Norge har man udviklet et særligt program, MERKUR-programmet, der har til formål at styrke den butiksfaglige kompetence og butikkens rolle i lokalsamfundet.

MERKUR-programmet

Programmet har et sekretariat og konsulenter, der yder støtte til små butikker over hele landet. Programmet indeholder bl.a. en mentorordning for butiksejerne i mindre byer, uddannelse af de forretningsdrivende og investerings-, udviklings- og aktivitetsstøtte. Konsulenterne kan rådgive de lokale købmænd i arbejdet med at udvikle tillægstjenester til dagligvaresalget. De kan også hjælpe med viden og økonomisk støtte til at gennemføre undersøgelser, der afdækker kundegrundlag for forskellige ydelser. Desuden kan konsulenterne agere som bindeled til kommunen og nationale aktører som postvæsenet og tipsmidlerne. Herudover administrerer og uddeler MERKUR-programmet støtte til butikkernes indkøb af nye køleanlæg og computere på vegne af det norske indenrigsministerium.

Nogle af de norske butikker tilbyder også social- og sundhedsydelser. En af butikkerne drives af et ældre ægtepar, der samtidig yder kommunalt finansieret hjemmehjælp og madudbringning. Der er også eksempler på butikker med hjertestarter. En af succeshistorierne er

Åkrafjordtunet - en butik i landsbyen Etne i det norske Vestland, der på 15 år har øget den årlige omsætning fra 2 til 22 mio. norske kroner, bl.a. med hjælp fra MERKUR-programmet.

Åkrafjordtunet er en i landsbyen Etne i det norske Vestland

Eksempler fra Danmark

I Danmark er der flere eksempler på multicentre, fx PLEXUS i Idom-Råsted, der ligger mellem landsbyerne Idom og Råsted i Holstebro Kommune. Her er to naboer gået sammen om at lave et fælles multifunktionelt center. På flere borgermøder viste der sig at være stor opbakning til at udbygge Idom-Råsted Hallen til et fælles kraftcenter, med henblik på at forene de to landsbyers eksisterende faciliteter ét sted. Det primære formål med projektet var at tilvejebringe attraktive fysiske rammer, der gav mulighed for en professionel drift.

PLEXUS rummer en aldersintegreret daginstitution med børnehave og fritidshjem, en nærbutik, sportsfaciliteter, café og lokaler til privatfester, foredrag osv. Det hele samlet under et tag. Bygningerne er opført i 2008 med tilskud fra bl.a. Lokale & Anlægsfonden.

Debatspørgsmål: Hvordan afgør man, hvor multicentrene skal ligge?

Kilde: PLEXUS' nærbutik www.plexus-ir.dk.

PLEXUS ledes af en centerleder, der varetager den daglige drift. Centerlederen indgår i et tæt samarbejde med forretningsudvalget om centrets generelle udvikling.

Lokal centralisering

I en dansk sammenhæng har professor Gunnar Lind Haase Svendsen, Center for Landdistriktsforskning på Syddansk Universitet, beskrevet ideer om lokal centralisering, som en model for offentlige serviceydelser på

landet. Ideen er at etablere centre, der kombinerer en række offentlige serviceydelser som skole, læge, hjemmepleje, bibliotek, børnehave, idrætstilbud mfl. Centret skal etableres mellem 2-3 tætliggende småsamfund og i den største og mest velfungerende landsby.¹

Hvor skal multicentret ligge?

På de to workshops var der generelt positiv indstilling overfor multicentre. Flere workshopdeltagere gav udtryk for, at det vil være en god ide med sundhedsfunktioner som fysio- og fodterapeut i kombination med andre funktioner som børnehave, skole og plejehjem: "Multifunktionelle huse er en god løsning. Med børnehave, skole og plejehjem sammen, så kan der skabes synergi af ledelse, varmeløsning mm." sagde en workshopdeltager fra LAG-Ringkøbing-Skjern.

En supplerende ide kunne være at lave en form for 'kommunalt kontaktpunkt' i den lokale dagligvarebutik, således at borgere via IT kan kommunikere med offentlige myndigheder fra butikken. Eventuelt bemandet af frivillige et par gange om ugen. På de forskellige workshops var der tilslutning til ideen. Kommunerne står overfor en særlig udfordring, da lovgivningen om obligatorisk selvbetjening træder i kraft gradvist hen over de næste par år, således at mere og mere post fra kommunerne til borgerne vil foregå digital, hvilket betyder at fra no-

Box 1 Områdefornyelse

Områdefornyelse har til hensigt at løfte byområder med flere forskellige problemer. Områdefornyelsen styres af kommunen, der søger om tilskud fra staten. Der er en særlig pulje til områdefornyelse i mindre byer. Når kommunen har fået tilsagn om tilskud skal den sammen med lokalområdet udarbejde et byfornyelsesprogram. Et områdefornyelsesprojekt løber over 5 år.

Områdefornyelse i nedslidte byområder i mindre byer kan give støtte til:

Udgifter til etablering og forbedring af torve, pladser, grønne arealer, opholdsarealer mv., herunder udgifter til projektering, tilsyn o. lign. vedrørende kommunale anlægsarbejder.

Udgifter til etablering og gennemførelse af kulturelle og særlige boligsociale foranstaltninger, herunder etablering af lokaler til disse formål. Eksempelvis til etablering af kultur- og aktivitetshuse, kulturelle og sportslige aktiviteter samt boligsociale indsatser til særlige beboergrupper, fx børn og unge, psykisk syge, misbrugere etc.

Udgifter til etablering af særlige trafikale foranstaltninger, herunder udgifter til trafiksanering og forbedring af parkeringsforhold samt projektering og tilsyn o.lign. vedrørende kommunale anlægsarbejder.

Læs mere på http://www.mbbk.dk/sites/mbblv2.omega.oitudv.dk/files/dokumenter/publikationer/vejledning_om_omraedefornyelse_juli_2011.pdf

vember 2014 vil al post fra kommunerne foregå digitalt. Kommunerne bør sikre sig, at alle borgere, herunder de ældre, kan få oplæring i det.

Hvor multicentret skal ligge, er svært at opnå lokal enighed om. Som udgangspunkt ville workshopdeltagerne helst have multicentret placeret i deres egen landsby, men der var samtidig – for de flestes vedkommende – en erkendelse af, at ikke alle landsbyer kan have servicefunktioner.

Kommunen er en central aktør

Hvis der fx skal arbejdes med at få etableret en børnehave i multicentret, så er kommunen en helt central aktør at få på banen. Hvis der er nedsat et områdefornyelsessekretariat kan det medvirke organisatorisk og økonomisk til, at der etableres et multifunktionelt center, der bliver udstyret med funktioner som fx sportsfaciliteter og dagligvareforretning (Se Box 1). Lokale foreninger, som fx idrætsforeninger, borgerforeninger eller landsbyråd er centrale spillere, mens kommunen og LAGen kan støtte processen.

Nye måder at organisere den lokale dagligvareforsyning

Når kundegrundlaget bliver mindre, og konkurrencen fra byernes discountkæder større, bliver det sværere at drive dagligvareforretning i landsbyen. Samtidig kan et generationsskifte eller ejerskifte være en udfordring for den lokale købmandsforretning, dels kan forretningen i en usikker overgangstid tabe kunder, og dels skal den nye købmand have 'den rette indstilling' og være villig til at lægge meget tid og engagement i forretningen. Desuden kan det, som altid ved generations- eller ejerskifte, være en økonomisk udfordring at afdrage på de optagne etableringslån. Derfor er det mange steder nødvendigt at drive dagligforretningerne på utraditionelle måder for at få dem til at løbe rundt.

Debatspørgsmål: Hvor langt kan kommunen gå for at støtte købmanden – og er det en opgave som det offentlige skal blande sig i eller skal det overlades til markedet?

Frivillighed

På de to workshops stillede vi deltagerne spørgsmålet om, hvordan de frivillige kræfter kan bruges. En del deltagerne mente, at dagligvareforretninger skal drives professionelt, mens de frivillige kræfter kan bruges til at organisere sociale aktiviteter i tilknytning til dagligvareforsyningen, som fx fællesspisning og andre sociale aktiviteter. Flere deltagere gav udtryk for, at frivillige kræfter bliver slået ihjel, hvis de skal bruges til driftsopgaver. Andre workshop-deltagere var dog af en anden opfattelse og hjalp på frivillig basis til i en købmandsforretning ved fx udbringning af varer.

Kwik Spar Errindlev

Et eksempel på mobilisering og brug af frivillige kræfter er Kwik Spar Errindlev i Lolland Kommune. Forretningen var i 2009 lukningstruet, som følge af en kraftig nedgang i indbyggertallet. Men i starten af 2010 stiftede lokale borgere et anpartsselskab og skød samlet set ca. 250.000 kr. ind i selskabet. I 2012 var forretningen stor og velassorteret og lønnede to fuldtidsansatte, mens landsbyens frivillige gjorde rent i butikken og satte varer på plads. I 2013 viste det sig dog, at det alligevel er svært at holde omsætningen oppe. I løbet af året stod

det klart, at der mangler ca. 300.000 kr. eller ca. 5% i omsætning, hvorfor bestyrelsen varslede lukning af forretningen pr. 1. januar 2014. Dette blev dog sat til diskussion på en ekstraordinær generalforsamling i november 2013, hvor bestyrelsen blev udskiftet og friske kræfter indsat med et mål om at videreføre forretningen.

Fjaltring Købmandsgård

Et andet eksempel på et stort lokalt engagement er landsbyen Fjaltring i Lemvig Kommune. Fjaltring tæller kun 250 helårsindbyggere, men har i sommerhalvåret mange turister. På trods af udvidede åbningstider og flere forskellige supplerende tiltag som apoteksudsalg, cafe etc. havde Fjaltring Købmandsgård i 2010 svært ved at løbe rundt. Fjaltring Vandrerhjem, der er drevet af en forening, mobiliserede de lokale beboere ved at sige, at hvis mindst 150 af områdets 250 indbyggere ville støtte op om sagen ved at tegne medlemskab af vandrerhjemforeningen (500 kr.) i mindst fem år, ville vandrerhjemmet købe købmandsgårdens lokaler. Over 160 beboere meldte sig ind i foreningen, og vandrerhjemmet købte købmandsforretningen og lejer den ca. 200 m² store forretning samt lejlighed på 1. sal ud til købmanden. I lejekontrakten er fastsat en symbolsk leje. Herudover skal købmandsforretningen være reception for vandrerhjemmet.

I 2011 forestod vandrerhjemmet en istandsættelse af købmandsgården, med bl.a. nyt tag og nye kølemontrere, som blev støttet af FiskeriLAGen (se Box 2.4) og Lemvig Kommunes grønne ordning.

"I dag har købmandsforretningen sorte tal på bundlinjen og selv om købmanden har varslet, at han går på efterløn i løbet af 2013, ser vi lyst på fremtiden," siger Anders Bune, som er formand for foreningen Fjaltring Vandrerhjem.

Købmandsgården i Fjaltring har en cafe med udsigt og kaffeautomat

Bedre koordinering mellem købmænd?

På de gennemførte workshops gav flere deltagere udtryk for, at de små købmænd skal arbejde mere sammen og koordinere deres indsatser. Så er der mulighed for bedre priser ved køb af større varepartier og andre stordriftsfordele. De kan også dele vognmand og regnskabssystemer, foreslog deltagerne og her kan tilføjes fælles markedsføring. I dag er langt de fleste mindre købmænd medlem af SPAR eller er organiseret som DagliBrugser, og har allerede fælles markedsføring og regnskabssystemer mv.

Der var også et forslag om, at flere købmænd kunne sammenlægges i en kæde og ansætte en fælles direktør. Der var desuden et forslag om, at den lokale brugsforening skal købe en bus, der kan bringe kunderne til butikken

Samarbejde mellem områdefornyelse og foreninger

Hvis der er igangsat områdefornyelse, kan denne medvirke til at mobilisere det lokale foreningsliv til at støtte op om købmændsforretningen. Områdefornyelsen kan i samarbejde med dagligvareforretningen arbejde med fysisk placering af forretningen, så den flytter ind i nærheden af andre kommunale servicetilbud såsom bibliotek, idrætshal og ældrecenter. Der er også mulighed for at arbejde med sanering af det fysiske miljø/pladsdannelse ved dagligvareforretningen. En anbefaling fra deltagerne på de gennemførte workshops er, at det er vigtigt at de lokale får medindflydelse på udformningen af det nye byrum, så der opstår lokalt ejerskab. Et kommunalt frivilligcenter kan medvirke hertil.

Bygningsfornyelse kan støtte istandsættelse af private boliger, men ikke erhvervsbygninger. På de gennemførte ekspertworkshops var der flere der mente, at det vil være en god ide at lave loven om, så også erhvervsbygninger kan modtage støtte til istandsættelse.

For nogle købmænd er det et problem at holde driftsudgifterne nede. Her kan LAG-bestyrelsen medvirke til, at der bevilges lokale LAG-midler (se Box 2.3 og 2.4) til at opgradere bygninger og inventar, som fx ved at lægge nyt tag på eller udskifte kølemontre, hvilket kan medvirke til at nedbringe faste udgifter til opvarmning af bygninger og nedkøling af varer. En sideeffekt er desuden, at dette bidrager positivt til forretningens miljøregnskab.

Box 2.1 Planlovens muligheder

Kommunerne skal planlægge for dagligvareforretninger i medfør af planloven. I sin kommuneplan skal hver kommune redegøre for behovet for nye og eksisterende dagligvareforretninger i et såkaldt centerhierarki, der fastlægger dagligvareforretningers størrelse og placering. Herudover kan kommunerne vælge at tillade enkeltstående butikker på maksimalt 1.000 m² til et lokalområdes dagligvareforsyning. Omvendt kan kommunerne i deres planlægning vælge at understøtte de mindre, lokale butikker ved at lade være med at lægge rammer ud til nye dagligvareforretninger. Det er vigtigt for bevarelsen af butikslivet, at kommunerne sikrer, at detailhandlen placeres i bymidterne.

Box 2.2 Butikker i ældreområder?

Efter § 182 i lov om almene boliger m.v. blev det gjort muligt for kommunalbestyrelser og regionsråd i yderområder at etablere mindre dagligvarebutikker i tilknytning til boliger for ældre og personer med handicap med henblik på udlejning til under markedslejen. Formålet med bestemmelsen er at sikre rammerne for, at mindre butikker kan etablere sig i yderområderne. Herved fremmes samtidig specielt ældre og handicappedes muligheder for at foretage indkøb af dagligvarer i nærheden af, hvor de bor. På forespørgsel om, om paragraffen er blevet brugt svarer Boligselskabernes Landsforening, at de ikke kender til nogen eksempler.

Box 2.3 Lokale Aktionsgrupper (LAG)

I det kommende landdistriktsprogram forventes der at komme en ny LAG-ordning. I den hidtidige ordning de Lokale Aktionsgrupper sammensat af erhvervsdrivende, foreninger, lokale ildsjæle og kommunale repræsentanter. De kommunale repræsentanter måtte dog ikke have flertal. LAG-midlerne kunne gives til at fremme bedre levevilkår og erhvervsudvikling på landet. En del blev givet til turistfremme.

Den lokale aktionsgruppe udarbejder en strategi og uddeler midler ifølge den. Alle kan søge om LAG-midler, hvis de opfylder kravene og ligger indenfor strategien. Tilskuddene skal bruges indenfor en 2-årig periode.

Lokale Aktionsgrupper(LAG) kunne give støtte til

Etablering af nye eller bevarelse af lukningstruede servicefaciliteter af betydning for levevilkårene i landdistrikterne. Fx til oprettelse af netværk for folk med distancearbejdspladser og etablering af internet til lokalområde.

Renovering og sanering af bygningsmassen i landsbyerne, som indgår i en plan for det pågældende geografiske område. Fx små miljøprojekter, herunder i parker og ved veje.

Nyetablering eller udvikling af eksisterende mikrovirksomheder, der udbyder basale servicefaciliteter i landdistrikterne. Fx etablering af frisør eller minikøbmand.

Analysen og undersøgelser af lokalområdet med henblik på at sikre attraktive levevilkår i landdistrikterne i forbindelse med gennemførelse af en lokal udviklingsstrategi. Fx undersøgelse af erhvervsgrundlaget i den lokale aktionsgruppes område.

Læs mere på

<http://www.livogland.dk/lokale-aktionsgrupper/soeg-tilskud/tilskud-attraktive-levevilkaar>

Læs mere på <http://mbbl.dk/by/byfornyelse/omraadefornyelse/lag-og-omraadefornyelse>

Box 2.4 FiskeriLAGen kunne give støtte til

At styrke områdets generelle konkurrenceevne gennem etablering af nye, og udvikling af eksisterende, mikrovirksomheder inden for fiskeri- og akvakultursektoren med op til 10 medarbejdere og en årlig omsætning på under 2 mio. Euro. Fx ved at etablere en lille virksomhed eller støtte istandsættelse af en købmandsforretning.

Læs mere på <http://www.livogland.dk/lokale-aktionsgrupper/soeg-tilskud/tilskud-baeredygtig-udvikling-fiskeriomraader>

Småt er godt

Når købmanden lukker får ældre med nedsat mobilitet langt til indkøb af dagligvarer og i mange landdistrikter er det blevet sværere at drive købmandsforretning. En af grundene er, at de lokale, kommunale institutioner som fx børnehaver, skoler og plejehjem ikke længere får deres dagligvarer leveret fra den lokale købmand, men er underlagt den fælleskommunale indkøbscentral. Samtidig samler mange kommuner deres indkøb i større udbud. Ofte er kommunernes udbudsmateriale lavet sådan, at kun store, professionelle leverandører evner at byde ind på dem. Når en ordre lyder på mere end 500.000 kr. skal kommunen ifølge den danske udbudslovgivning annoncere ordren efter særlige procedurer. Herudover skal indkøb af dagligvarer på mere end ca. 1.500.000 sendes i såkaldt EU-udbud.

Det skal være nemt at byde ind på kommunale udbud

Flere af workshopdeltagerne med baggrund som kommunalpolitikere gav udtryk for, at de udbudsregler som kommunernes centrale indkøbsordninger er underlagt, skaber udfordringer for de mindre dagligvareforretninger på landet.

I Sverige gennemførte landkommunen Sigtuna Kommune et projekt i 2011, hvor formålet var at gøre det nemmere for små og mellemstore virksomheder at blive leverandører til kommunen. Kommunen har gjort sine udbudsbetingelser tydeligere og lettere at besvare, ligesom kommunen er begyndt at opdele kommunale udbud i mindre dele, fx geografisk afgrænsede, hvilket gør det muligt for flere forskellige leverandører at byde ind. Projektet har omfattet uddannelse af både kommunens indkøbere og lokale småvirksomheder, bl.a. købmænd og andre servicevirksomheder som rengøringsfirmaer. Et enigt Detailhandelsforum indstillede i marts 2012, at Sigtuna-modellen er en god ide.

På ekspertworkshoppen havde De Samvirkende Købmænds (DSK) repræsentant denne ide: For at mindre købmænd kan få del i de store udbud kan det være en idé, at der dannes konsortier mellem mindre, lokale købmænd og større landsdækkende leverandører. Så købmanden får en del af den kage, som de store landsdækkende leverandører i dag får. Denne idé er dog i konflikt med Konkurrencestyrelsens vejledning for konsortiedannelse, der specificerer, at der ikke må dannes et konsortium omkring ydelser, hvis den ene af virksomhederne vil kunne klare opgaven alene.²

Revision af den kommunale indkøbspolitik

Kommunens politikere og direktion kan tage den kommunale indkøbspolitik op til revision. Den kommunale indkøbspolitik kan i princippet profileres som en brik i kommunens landdistriktspolitik, der kan have til formål at skabe et levende landdistrikt ved at forbedre den lokale dagligvareforsynings mulighed for at levere til lokale offentlige institutioner.

Debatspørgsmål: Kan den kommunale indkøbspolitik bruges til at skabe levende landdistrikter?

Påvirkning af lokale forbrugeres indkøbsvaner

I mange landdistrikter er det blevet sværere at drive købmandsforretning. Det er der flere grunde til. Mange flytter fra landdistrikterne, og det lokale kundegrundlag forsvinder, samtidig med at det som regel er nemt at komme fra landdistrikterne til en større by med dagligvareforretninger – dog forudsat at man har en bil. Når den lokale købmandsforretning lukker, er det ofte som det sidste lokale servicecenter. Dermed mister lokal-samfundets indbyggere muligheden for at handle lokalt, og ofte mister de også et socialt mødested. Denne problemstilling har LAG-Ringkøbing-Skjern i samarbejde med bl.a. De Samvirkende Købmænd (DSK) taget op i en rapport.³

Debatspørgsmål: Er det realistisk at ændre folks forbrugsvaner?

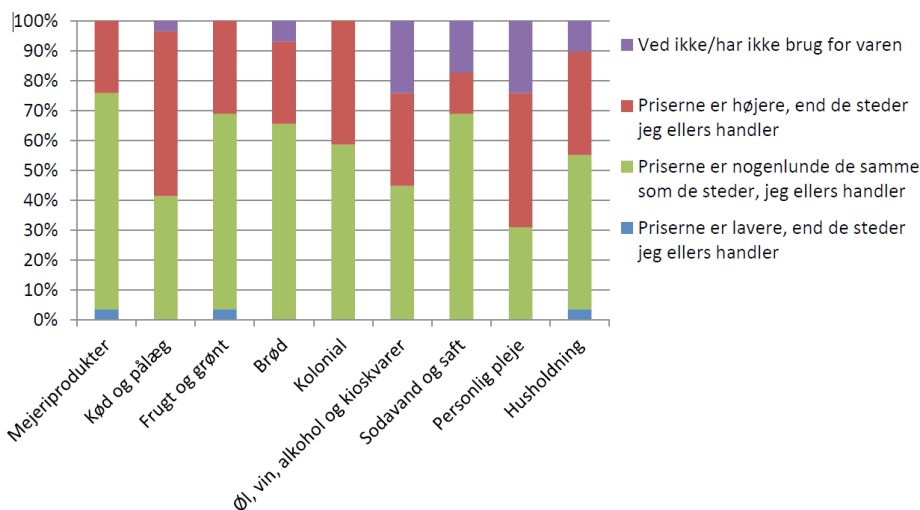
Rapportens forfattere vurderer, at der kun behøver ske en mindre stigning i de lokale dagligvareforretningers omsætning, for at de kan løbe rundt. Det vurderes også, at kun godt halvdelen af det beløb, som lokale indbyggere i landdistriktet bruger på dagligvarer, bliver brugt i den lokale dagligvareforretning. Rapportens forfattere mener derfor, at der "er et betydeligt potentiale for at øge den lokale dagligvareomsætning".⁴ Omsætningen kan øges ved at påvirke de lokale forbrugeres adfærd, så de handler mere lokalt. Hvis flere handler lokalt, vil der være mulighed for et større sortiment, hvilket igen vil gøre butikken attraktiv overfor flere. Det kræver, at der bliver gjort op med de myter, der angiveligt knytter sig til dagligvareforretninger i landdistrikter:

De er dyrere end kædebutikkerne i byen, lyder en af myterne. Men ifølge undersøgelsen, er det faktisk kun discountkæderne, der er billigere: De almindelige kædebutikker har samme priser, som købmanden. *De har et begrænset sortiment*, lyder en anden myte. Det kan der være noget om; især på kød, frugt og grønt, men sortimentet er dog bredt nok til at dække størstedelen af varebehovet. Og i øvrigt kan specialvarer ofte bestilles hjem i løbet af et par dage. En tredje myte handler

om *tidsforbrug*: købmandens begrænsede sortiment kan bevirke, at forbrugerne er nødt til også at købe ind et andet sted, hvilket tager tid. For mange af børnefamilierne, der ofte har et stort dagligvareforbrug, handler det desuden om at få en travl hverdag til at hænge sammen. Mange af dem der alligevel kører til byen for at gå på arbejde, foretager deres indkøb der, men bruger den lokale købmand til hurtige 'nødindkøb'. Myten om tidsforbrug består derfor i, at man muligvis sparer tid i hverdagen, men omvendt vinder man meget de gange, hvor man har brug for et hurtigt indkøb.⁵

Box 4.1 De deltagende husstandes oplevelse af prisniveauet.

Kilde: Fremtidens Detailhandel i Landdistrikterne, Sammenfatning af pilotprojekter, LAG-Ringkøbing-Skjern, august 2012, s.14

Kilde: Selvudfyldt spørgeskema fra juli 2012 af deltagende husstande i aktiviteten *Handl lokalt i en måned* (del af projekt *Fremtidens Detailhandel i Landdistrikterne*).
N=29

Myterne blev sat på prøve i forsøget *Handl lokalt i en*

måned i sommeren 2012. Der kom besvarelser fra i alt 29 deltagende husstande fordelt på fem lokale dagligvareforretninger. Deltagerne svarede bl.a. på spørgsmål om deres oplevelse af prisniveau og sortiment. Som det fremgår af Box 4.1 oplever mere end halvdelen af deltagerne, at priserne er de samme, mens 1/3 oplever priserne som højere. Med hensyn til sortiment, så oplever størstedelen af deltagerne, at kunne få den ønskede vare eller et acceptabelt alternativ. Her er varegrupperne *Personlig pleje*, *Kød og pålæg* og *Frukt og grønt* dog undtagelser, da forholdsvis mange ikke har kunnet finde acceptable alternativer til den vare, de ville have.

Box 4.2 Ikke alle netbaserede dagligvareforhandlere er landsdækkende.

Tabel 3.5. Dagligvarebutikker med e-handel og abonnementsordninger

E-supermarkeder	Serviceområde	Abonnementsordninger	Indhold	Serviceområde
Irmatorvet.dk	Landsdækkende	Årstidene	Frukt og grønt	Landsdækkende
Osuma	Østjylland	Skagenfood	Fisk	Landsdækkende
SarTorvet	Det meste af landet	RetNemt	råvarer + opskrifter til middagsretter	
Jysk vareudbringning	Midt- og Østjylland			
Shop On Job	Sjælland samt Lolland, Falster og andre brofaste øer			
SuperBest	Fastlandet og alle brofaste øer			
Supervare.dk	Hovedstadsområdet			
Nemlig.com	Storkøbenhavn og Nordsjælland			
Ricewood	Århus og omegn			
Indkøbslisten	Odense kommune			
Telebudet	Hovedstadsområdet			
Økovejen	Stort set hele landet			
Coop.dk	Landsdækkende			

Kilde: *Detailhandlen i Danmark - gode rammer for indkøb indenfor rimelig afstand, Rapport fra Detailhandelsforum, 2012, s. 59.*

Hvis du har oprettet dig som bruger af Døgnposten, kan du altid få sendt dine pakker direkte til automaten.

Kilde: *Døgnposten. Kan ordningen udvides så man også henter sine varer ved døgnpost-automaterne? Fundet på www.postdanmark.dk, december 2012.*

I rapporten skriver de: "Forsøget viser, at man faktisk kan styrke loyaliteten mod den lokale dagligvareforsyning, men at dette kræver, dels at der bliver "rusket op" i folk, og dels at man som købmand fokuserer på det, der betyder noget for kunderne. Hvis fersk kød og frugt/grønt er noget af det mest vigtige i forhold til det daglige indkøb (og der kræves variation), så må man som købmand finde en løsning på at udvide dette udvalg".

Hvordan får vi mad på bordet?

På de to workshops var der forskellige meninger om at arbejde med kundeloyalitet og muligheden for at rykke folks forbrug. En del deltagere havde oplevet, at deres lokale købmændsforretninger lukkede, men havde fundet andre måder at skaffe sig dagligvarer – fx gennem samkørsel. Nogle deltagere mente, at der kan være et potentiale i at flytte folks forbrug, særligt hvis købmanden handler med fx lokalt producerede fødevarer, som man ikke kan få andre steder. Andre deltagere var skeptiske over, om de mindre dagligvareforretninger kan lykkes med at ændre lokale forbrugsvaner.

En planlægger fra Guldborgsund Kommune sagde, at "fremtidens ældre må benytte sig mere af internettets muligheder", ligesom flere andre nævnte, at der allerede i dag er mulighed for at handle dagligvarer over nettet og få det bragt ud. Dog er det ikke alle netbaserede dagligvareforhandlere, der leverer til postnumre på landet. *Nemlig.com* leverer i udvalgte postnumre, mens *Irmatorvet.dk* leverer alle steder i landet med undtagelse af ikke brofaste øer (Se box 4.2 for en fuldstændig liste). Endelig bør det også bemærkes, at mange ældre ikke er tilstrækkeligt 'teknologi-parate' til at handle dagligvarer over nettet.

At bestille varer kræver adgang til nettet, hvilket ikke alle steder har.

Dansk lovgivning stiller krav om, at de store teleselskaber dækker 98 % af landet med bredbånd. De resterende 2 % ligger i egne med langt mellem husene, hvor det er sværere for bredbåndsudbydere at få økonomien til at hænge sammen. Da vi var i Skjern, var den lokale udbyder af bredbånd lige krakket, hvilket berører 40.000 beboere.

Lokale foreninger på banen

Hvis man ønsker at understøtte de lokale købmandsforretninger, kan lokale borgerforeninger og landsbyråd, eller andre foreninger, medvirke til, at der sker en øget bevidsthed om fordelene ved at handle lokalt. LAG-Ringkøbing-Skjerns projekt viser, at det er muligt at bearbejde indbyggernes indkøbsvaner, i hvert fald for en stund, så de bliver mere loyale overfor den lokale købmand.

Debatspørgsmål: Kan der oprettes døgnpostbokse, hvor folk kan hente deres dagligvarer, som er købt på nettet?

Frivillighed og udbringning af dagligvarer

På de gennemførte workshops gav deltagerne udtryk for, at der eksisterer stærke netværk og fællesskaber på landet. Man hjælper hinanden, også med indkøb af dagligvarer – enten ved at handle og bringe ud eller give et lift til købmanden. Dette kan formaliseres i frivillige og foreningsdrevne ordninger til udbringning af dagligvarer, som kan være et fleksibelt tilbud til ældre. Nogle ordninger er støttet af kommunen på forskellig måde igennem foreningstilskud eller lignende. Den frivillige arbejdskraft er en ressource med stort potentiale for kommunerne, som er presset på økonomien. I fremtiden vil vi nok opleve, at de frivillige løser flere kommunale opgaver. Men dette fritager ikke kommunens beredskab fra sine forpligtelser overfor de ældre, fx i den situation, hvor den frivillige arbejdskraft alligevel ikke kan løse opgaven. En diskussion der desuden trækkes op i Ældresagens rapport *Vel fair? Et debatoplæg om velfærd og frivillige*, Ældresagen, marts 2011.

Sorø Senior Service

Sorø Senior Service er et netværk bestående af godt 60 frivillige, der enten selv er blevet pensionister eller står umiddelbart over for at blive det. Ordningen har eksisteret i 10 år, og det har gennem mange år ikke været nødvendigt at annoncere efter nye, frivillige medhjælpere. De frivillige har én vagt om måneden, hvor de enten passer en telefon hvor ordrer kan indtelefoneres, eller de indkøber varer, bringer varerne ud og ofte også hjælper med at sætte varerne på plads for de mere end 70 ældre medborgere, der hver uge gør brug af ordningen. Hver torsdag morgen står 12 frivillige klar i de butikker, hvor varerne indkøbes. I den ene butik indkøbes varer såvel til borgere der bor i privat hjem, som til borgere på kommunens to plejehjem. Ved indkøbene købes ind efter de sedler, der enten er faxet eller indtelefoneret til foreningens kontor. Der betales ikke for varerne ved indkøbene, da de to involverede forretninger har indvilget i et yde kredit på købene. De kølekrævende varer pakkes i kølekasser, der stilles til rådighed af butikkerne, ligesom en række af de frivillige også medbringer egne

køletasker. Herefter køres varerne ud til borgerne – der ofte får en lille snak med på vejen. De frivillige modtager penge for indkøbene og kører tilbage til foreningens kontor på et plejecenter, hvor én af foreningens kasserere modtager pengene og sætter disse ind på foreningens bankkonto. Foreningens kasserer betaler månedligt regningerne til de to involverede butikker. Herefter følger dagens belønning for de frivillige – nemlig en kommunalt betalt frokost. Foreningen modtager et årligt tilskud på 50.000 kr. fra Sorø Kommune. Herudover modtager foreningen flere mindre, lokale legater i størrelsesordenen 10-15.000 kr. årligt. Pengene anvendes til betaling af kilometerpenge efter statens takster for de frivillige indkøberes kørsel. Herudover anvendes pengene til telefon og forsikringer samt to årlige arrangementer for de frivillige. Ringkøbing-Skjern Kommune er interesseret i at lave en tilsvarende ordning.

Organisering af frivillige kræfter

Nogle kommuner har frivilligkoordinatorer eller egentlige frivilligcentre, der organiserer og støtter den frivillige arbejdskraft og som vil kunne arbejde med at oprette og servicere indkøbsordninger.

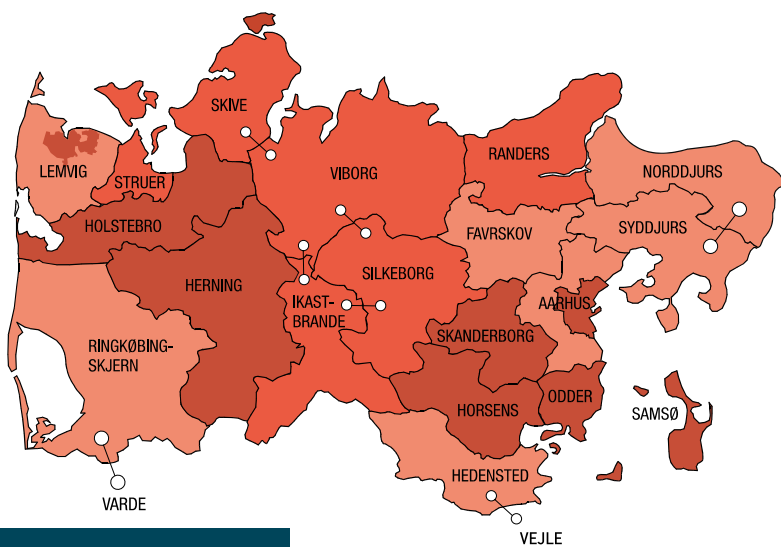
Debatspørgsmål: Hvor trækkes grænsen mellem kommunernes forpligtelse til at levere serviceydelser og frivillig arbejdskraft?

Kollektiv trafikforsyning og flextrafik

Brug din hoveddør som stoppested, lyder sloganet for flextrafik i Region Nord. I alle danske regioner og kommuner er der i løbet af 2012 blevet udbudt nye flextrafikordninger. De er udbudt af de regionale busselskaber, der samler og koordinerer al kørsel for borgere, der ikke kan benytte den øvrige offentlige kollektive trafik. Flextrafik tilbyder transport af passagerer fra dør til dør og afregnes med et startbeløb og et beløb pr. kørt kilometer. I Lolland Kommune koster flextur fx 36 kr. i startbeløb (inkl. fem kilometer) og 6 kroner pr. efterfølgende km for ture internt i kommunen. I Ringkøbing-Skjern Kommune koster flextur 4 kr. pr. kilometer (minimum 30 kroner), for ture internt i kommunen. Skal man på tværs af kommunegrænser, skal der betales en højere takst.

Flexbussen er god, men kan forbedres

Generelt var der på de to lokale workshops en nysgerig og positiv lokal indstilling overfor de nye flexturordninger. Flexbussen er en bedre ordning end telebussen, som kørte en bestemt rute på et bestemt tidspunkt, hvis passageren ringede efter den. Men flexordningen har stadig svagheder som fx at bussen kommer inden for plus/minus en halv time. "Rutebussen vidste man hvornår kørte, og man kunne måske nå at klare andre ærinder inden, men med flextrafikken ved man ikke, om den kommer om 5, 10 eller 30 min. På den måde bliver man fastlåst på opsamlingsstedet. Har passageren en aftale på et bestemt tidspunkt, er man nødt til at bestille flexbussen til at komme en halv time tidligere end

Flextur oversigtskort

- 4 kr. pr. kilometer (Minimum 30 kr. pr. tur)
- 7 kr. pr. kilometer (Minimum 35 kr. pr. tur)
- 14 kr. pr. kilometer (Minimum 70 kr. pr. tur)

Ved krydsning af kommunegrænser koster det 14 kr. pr. km. fra start- til slutadresse, med mindre der er indgået venneaftale mellem kommunerne.

VENNEAFTALER MELLEM KOMMUNER

Skive- og Viborg Kommune samt Viborg- Silkeborg og Ikast-Brande Kommune.

Krydser din tur kommunegrænsen er prisen 7 kr. pr. km. fra start- til slutadresse, dog minimum 35 kr.

Norddjurs- og Syddjurs Kommune.

Krydser din tur kommunegrænsen er prisen 4 kr. pr. km. fra start- til slutadresse, dog minimum 30 kr.

REGIONSOVERSKRIDENDE VENNEAFTALER

Ringkøbing/Skjern- og Varde Kommune samt Hedensted- og Vejle Kommune.

Krydser din tur regionsgrænsen er prisen 5 kr. pr. km fra start- til slutadresse, dog minimum 35 kr.

Debatspørgsmål: Flextrafik giver fleksibel dør-til-dør-dækning på bekostning af fast rutebuskørsel. Men er det de ældre, der taber, når kommunerne rationaliserer den kollektive trafik?

nødvendigt. En ide vil være at lave en sms-tjeneste til varsling af, præcis hvornår bussen kommer”, siger mobilitetsforsker, Maria Vestergaard, Aalborg Universitet.

Der er også en økonomisk problemstilling, som kan ramme pengesvage ældre, siger Maria Vestergaard: ”Hvis priserne for et flexbustur er rimelige, er der fordele ved systemet. Men i fx Thisted Kommune er en flex-tur steget med 140 % fra årsskiftet 2012-13 (fra 5kr/km til 12 kr./km). Hvis flexturen tidligere har erstattet den ’gamle’ bus, vil man nu stå med en gruppe borgere, som vil have svært ved at komme rundt.”

På den anden side erstatter flex-tur ofte busser med meget ’tynde’ køreplaner – med afgang hver anden time eller sjældnere. Flex-tur omfatter transport fra hvor man

er, til hvor man skal hen – ikke fra et stoppested til et andet, som måske begge ligger langt fra, hvor man er/ skal hen. Dermed er flex-tur et godt tilbud til dem der bor langt væk fra et busstoppested og man skal ikke vente udenfor. Desuden er ordningen godt for miljøet, da den erstatter de store 12- meterbusser med få passagerer og et CO2-regnskab der ikke var til at prale med.

De regionale trafikselskaber kan dog tænkes ikke at vil-le reklamere for flex-turordningerne, fordi de er bange for at de bliver for populære og dermed dyre i drift.

Kommunerne sidder for bordenden

Der er kommunerne, der ejer de regionale trafikselskaber og det er dermed en politisk beslutning, hvad Flex-tur skal koste for borgerne.

Pulje til forbedring af kollektiv trafik i yderområder

Som led i trafiktaalen ”Takstnedsættelser og investeringer til forbedring af den kollektive trafik” af 12. juni 2012 er der etableret en pulje til at forbedre den kollektive trafik i yderområder. I puljen er der afsat 57 mio. kr. pr. år i perioden 2013-2017.

Puljens formål

Puljen støtter projekter, der styrker den kollektive trafik i yderområderne, hvor passagergrundlaget ikke er tilstrækkeligt til at opretholde samme rutenet og betjeningsomfang som i resten af landet.

Puljen giver støtte til projekter med følgende formål:

- Udvikling af nye ruter, herunder driftsstøtte i op til 2 år, samt opstartsomkostninger.
- Investeringer i infrastruktur, der bidrager til at gøre den kollektive trafik i yderområderne bedre.

Box 6.1 Åbne og lukkede kørsler

Lov om Trafikselskaber specificerer, at det er de regionale trafikselskaber, der må udbyde åbne, kollektive busruter. Hvis kommuner vil udbyde offentligt tilgængelig buskørsel skal de gøre det gennem det regionale trafikselskab. Kommuner kan ’hjemtage’ busruter til lukket kørsel, som således ikke er offentlig, kollektiv transport, men lukket transport af fx skolebørn, handicappede etc.

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=131257>

Frivillighed og transport

Frivillige transportordninger kan opfylde transportbehov på en billig måde, da passagerne blot skal betale for benzin. Selvom sådanne ordninger ikke kan køre i fast rutefart, kan de ofte opfylde umiddelbart opståede behov for at komme på besøg hos venner, til lægen eller ned og handle dagligvarer.

Erfaringer og input fra workshopdeltagere

"Mange ældre bruger deres el-kørestol til at køre til og fra daglige gøremål. Elektriske cykler er også en mulighed," sagde en af workshopdeltagerne. Flere af workshopdeltagerne gav udtryk for at de ældre må vænne sig til, at taxa ikke kun er noget man bruger ved særlige lejligheder, men også til hverdag.

Foreningen liftbussens venner

En af deltagerne på workshoppen i Lolland var formand for Foreningen *Liftbussens Venner* i Rødby. Foreningen blev stiftet for over 20 år siden, hvor en privat indsamling muliggjorde køb af en bus. Foreningens formål er at sprede glæde og adspredelse på ture for ældre. Man kører byture, hvor der er mulighed for at komme på biblioteket, i banken eller få handlet. En tur i Rødby koster 20 kr., skal man til Maribo eller Nakskov koster det lidt mere. Bussen kan også bruges til længere ture til fx Bilka i Næstved eller udflugter til Møns Klint.

Foreningen har 130 medlemmer, som er beboere med tilknytning til trænings- og aktivitetscenteret i Blomsterparken samt beboere i Blomsterparken og Degnevænget i Rødby. Det koster 50 kr. om året at være medlem

af foreningen, der derudover finansierer sine aktiviteter gennem bankospil og loppemarkeder.

For tre år siden har foreningen investeret i en ny 9-personers bus. Den kostede ca. 450.000 kr. Bilen er afgiftsfri, fordi den er tilknyttet aktivitetscentret.

Bussen kører kun på nærmere aftale. Normalt kan den bruges med en dags varsel. Chaufførerne er frivillige (der er en regel om, at der skal være to chauffører pr. tur) og har almindeligt kørekort. Foreningen har et stort korps af frivillige, som er folk, der har deres gang i aktivitetscentret. Chaufføren kan også være en ansat fra aktivitetscentret.

Systematiseret blafning: Egense giver et lift

Et andet eksempel er Borgerforeningen i Egense i Aalborg Kommune, der har forsøgt at systematisere blafning og har derfor lavet deres egen minitaxa-ordning. "Der er mange ældre, som har brug for transport når de skal til lægen eller hente noget fra apoteksudsalget inde i Mou. Når Aalborg kommune har besluttet at Flex-tur skal koste 12,5 kr. pr. kilometer, vil vi ikke blive ved med at se passivt til, men gøre noget selv," siger Jørgen Folkvang, formand for Egense Borgerforening. Pt. er der lavet et stoppested, hvor man kan hejse et faneblad med den destination man vil hen til. Næste skridt er at få lavet en app og en hjemmeside, hvor borgerne kan oprette og booke ture. (<http://www.nordjyske.dk/nyheder/egense-giver-et-lift/cc70fbbc-849e-4141-b370-f560bd5d62dd/112/1513>)

En anden mulighed er kommunen udbetaler kilometerpenge eller kørselsfradrag til borgere, der kører med andre borgere med transportbehov.

Desuden findes der hjemmesiden www.gomore.dk, hvor man kan oprette en profil og som chauffør udbyde ture og som passager byde ind på dem. De fleste ture er længere og mellem større danske provinsbyer, men systemet kunne tilpasses til lokalområder, hvor der kan være behov for mere lokale ture.

Der er teknisk set mulighed for en slags udvidet version af www.gomore.dk, hvor alle kommunale og andre kørselssystemer er lagt ind på nettet. Det vil give folk overblik over dem og tilkalde en mulig kørelejlighed, bl.a. ved hjælp af smartphones og en særlig app for intelligent samkørsel.

Chaufføruddannelse til ledige

Kommunen kan som led i en beskæftigelsesindsats medvirke til (betale for) at ledige får et kørekort (evt. stort kørekort), så de kan køre en bus og samtidig øge deres chancer for at få et fast arbejde. Samtidig kan områdefornyelsen medvirke til at koordinere lokales transportbehov via en hjemmeside. Foreninger som lokalråd, borgerforeninger kan samarbejde med et kommunalt frivilligcenter om at etablere kørselsordninger. Kommunerne kunne forsøge at strukturere de frivillige ordninger.

Biler, som fx Liftbussen der er tilknyttet et aktivitetscenter, har den fordel, at de kan tilbyde billig transport til deres medlemmer.

Debatspørgsmål: Kan en borgerforening i en landsby lave samme ordning, som Liftbussens Venner?

Telemedicin

Telemedicin er et samlet udtryk for løsninger, hvor patienter modtager pleje og rådgivning over nettet. Det kan være med til at give patienter mere og bedre pleje. Samtidig undgår patient og personale en potentiel lang transport. Telemedicin kan være bedre service for de ældre, samtidig med, at det sparer kommunen for ressourcer. En mulighed for telemedicinsk behandling er fx genoptræning der kan foregå i et lokalt multifunktionelt center med god internetopkobling. Forudsat at iPad'en i fremtiden bliver den ældres personlige hjælpemiddel, vil de telemedicinske løsninger altid være lige ved hånden. Men både de mere kollektive og de mere individuelle telemedicinske løsninger kræver dog, at yderområderne får en bedre bredbåndsdækning, end de har i dag.

Eksempler på brug af telemedicin

I Slagelse Kommune ser lungepatienter nu mere til deres sygeplejerske. Ved hjælp af en computer med systemet 'Online omsorg' er de i jævnlig kontakt med hinanden via videosamtale. På skærmen derhjemme kan patienter desuden følge ugentlig genoptræning. Det har frigivet tid til, at sygeplejerskerne kan besøge patienterne hyppigere, hvilket har halveret patienternes indlæggelsesfrekvens og nedjusteret den tid, de er indlagt.

Et andet eksempel er ved genoptræning af patienter med hjerteproblemer. I dag deltager kun 3 % af de mere end 86.000 danskere, der hvert år bliver indlagt med hjerteproblemer, i genoptræning. Portalen www.aktivthjerte.dk afprøver diverse interaktive og sociale medier.

Der er desuden eksempler på virtuel genoptræning, der fungerer via skærme med kamera, der registrerer borgerens bevægelser og giver feedback på, om øvelsen er korrekt udført. Måske denne optagelse af patientens bevægelser på video giver en mere nøjagtig monitorering af patientens bevægelser end en fysioterapeut, der står lige ved siden af?

Endelig er der eksempler på telemedicinsk sårvurdering, som er, når sårsygeplejersker eller hjemmesygeplejersker tager billeder med mobiltelefon af komplicerede sår. Billederne bliver gemt i det fælles it-system sammen med en beskrivelse af såret. Specialisterne på hospitalet kan ud fra billederne og beskrivelser af såret (størrelse, heling eller infektion) vurdere, om såret er i bedring, eller om der skal en ny type behandling til. Borgeren undgår transport til rutinekontroller på hospitalet og specialisterne kan prioritere fysisk tilsyn af de patienter, der har de mest komplicerede sår. Dermed optimeres ressourcerne og kompetencerne udbygges i det kommunale felt.

Debatspørgsmål: Skal alle yderområder være dækket af højhastighedsbredbånd? Og hvem skal betale for det?

8

Eksempel

Multigenerationshuse

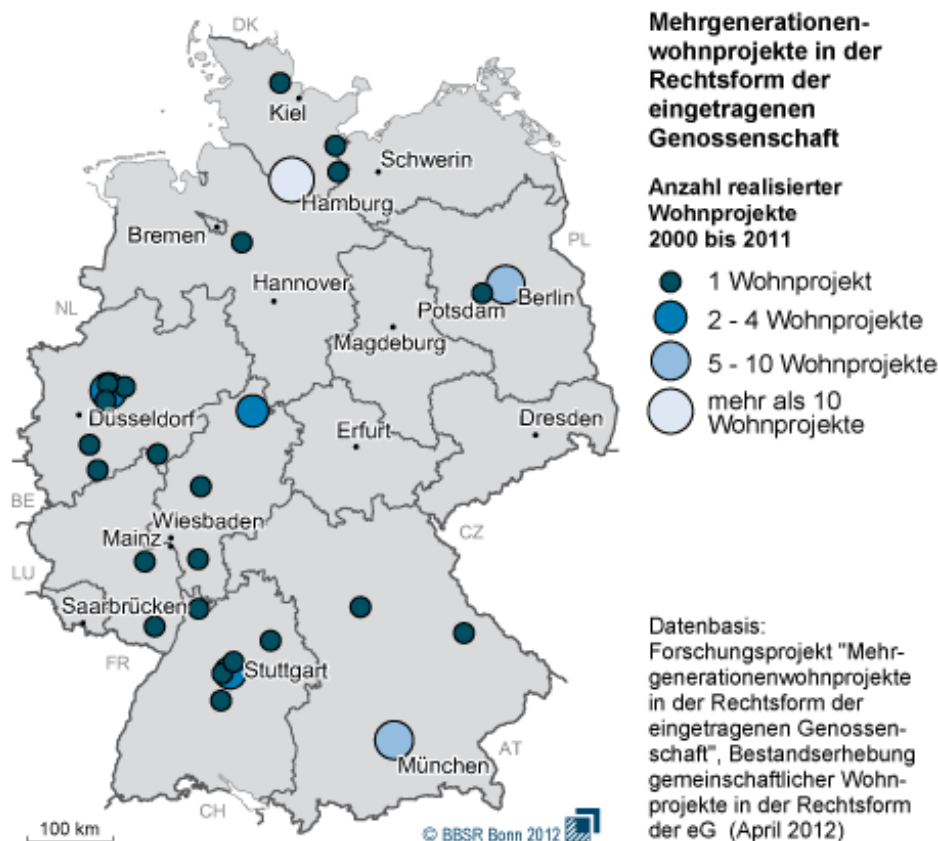
I dag bor kun en lille andel af de ældre i bofællesskaber, men der kan være potentiale for nye boligformer for kommende ældregenerationer.

I Danmark laves forsøg på at udvikle en model for multigenerationshuse, hvor alle aldre bor under samme tag - med fælles opholdsrum men i egne lejligheder. I projekt multigenerationshuse (Reinau & Palen, 2012) søges løsninger på, hvordan der kan udvikles et vedfærds-system, som kan blive en naturlig og integreret del af hverdagen og projektet tager afsæt i, hvordan aktive og frivillige borgere kan blive nøglen til fremtidens velfærd.

Projektet trækker på erfaringer med bofællesskaber og aktivitetshuse og er inspireret af forskellige tiltag og forsøg i bl.a. Tyskland og USA. I USA planlægges byer og bykvarterer til Multigenerationer. [American Planning Association](#) beskriver Multigenerationel planlægning som en byudviklingsmetode der har

som mål at: 1) gøre byer og kvarterer tilgængelige, trygge og inkluderende for børn, unge, familier, voksne og ældre; 2) muliggøre 'age in place' hvor man kan blive boende i sit hjem og/eller kvarter; 3) promovere aktiv borgerdeltagelse fra både unge og ældre og; 4) takle og integrere hver aldersgruppes både specifikke og fælles behov og ønsker.

I USA findes over 100 'Intergenerational Centers', der samtænker funktioner som børnehave, ungdomsklub og ældrecenter og skaber aktiviteter på tværs af generationer. Børn, unge og ældre danner relationer gennem uformelle møder og planlagte aktiviteter. '[Generations United](#)' udvikler og driver nogle 'Intergenerational Centers' og tilbyder uddannelse, assistance, aktiviteter, netværk, økonomisk støtte og andre services der fremmer den videre udbygning af centre for multigenerationer. Videoen '[Generations United: How we live Our Lives](#)' kan inspirere til aktiviteter og læringsmiljøer der integrerer alle aldersgrupper.

Kilde: Projekt Multigenerationshus. Se mere på <http://www.multigenerationshuse.dk/velfaerd/mereinfo/>

Multigenerationel planlægning er en byudviklingsmodel der fokuserer på at skabe sammenhæng mellem generationerne og samtænke snarere end opdele aldersgrupper – en model der udfordrer den konventionelle måde at planlægge byen.

I projekt multigenerationshuse fremgår det, at der i Tyskland forskes i 'Mehrgenerationen-wohnprojekte' (bofællesskaber for flere generationer) på Bundesinstitut für Bau-, Stadt- und Raumforschung (BBSR). Her skal undersøgelser af 106 bofællesskaber, der blev realiseret mellem 2000-2011, bruges som afsæt for boligpolitiske initiativer og lovgivning. Ud af de 106 er 56 af bofællesskaberne for flere generationer. I løbet af de seneste 6 år er der i gennemsnit opført 7,5 'Mehrgenerationen-wohnprojekte' pr. år og interessen for boformen er stødt stigende – i øjeblikket kender BBSR til 30 planlagte byggerier. Af de 56 realiserede bofællesskaber for flere generationer er flest bygget i Hamborg¹⁴ hvor der i Berlin er bygget 7.

Debatspørgsmål: Vil fremtidens ældre have større interesse end nutidens ældre i at bo i bofællesskaber fx multigenerationshuse?

Fodnoter

- 1 Review of International best practice in service delivery to remote and rural areas, Scottish Executive Social Research, 2002.
- 2 Lokal centralisering – en model for offentlige serviceydelser på landet, Gunnar Lind Haase Svendsen, 2008.
- 3 Læs mere om Sigtunamodellen i Detailhandelsforums anbefalinger: Detailhandelsforum, Detailhandlen i Danmark – gode rammer for indkøb indenfor rimelig afstand Rapport marts 2012: 137, fundet december 2012 på <http://www.evm.dk/aktuelt/pressemeddelelser/2012/02-03-12-detailhandelsforum-afleverer-anbefalinger-til-erhvervs-og-vaekstministeren>
- 4 Konkurrencestyrelsens Vejledning i Konsortiedannelse: side 9.
- 5 LAG-Ringkøbing-Skjern, *Fremtidens Detailhandel i Landdistrikterne*, januar 2012.
- 6 Samme rapport, side 6.
- 7 Samme rapport, side 23.
- 8 LAG-Ringkøbing-Skjern, *Fremtidens Detailhandel i Landdistrikterne*, Sammenfatning af pilotprojekter, august 2012: side 15).
- 9 En diskussion der trækkes op i Ældresagens rapport *Vel fair? Et debatoplæg om velfærd og frivillige*, Ældresagen, marts 2011. tilgængelig her: http://www.aeldresagen.dk/bliv-frivillig/frivilligpolitik/Documents/Velfair_Publikation_Web.pdf, december 2012).
- 10 NAVIGATION, udgivet af Mandag Morgen 7. juni 2013: side 32
- 11 Ibid:29
- 12 (Fra Region Midtjyllands Center for Telemedicin, se flere eksempler på <http://www.rm.dk/sundhed/faginfor/center+for+telemedicin>)
- 13 Projekt Multigenerationshus. Se mere på <http://www.multigenerationshuse.dk/velfaerd/mereinfo/>
- 14 Julie Reinau : Multigenerational Planning i USA . Se mere på <http://www.multigenerationshuse.dk/velfaerd/mereinfo/>
- 15 <http://www.multigenerationshuse.dk/velfaerd/mereinfo/>
- 16 <http://www.multigenerationshuse.dk/velfaerd/mereinfo/>

